

Lausunto: Kouluruokailu 2.0 kehittämisohjelma

Kiitämme mahdollisuudesta lausua kouluruokailuohjelman luonnoksesta. Kehittämisohjelmaan on koottu kattavasti ehdotuksia ja ideoita, jotka toteutuessaan parantaisivat merkittävästi suomalaista kouluruokailua. Tähän lausuntoon on koottu Ruokakasvatusyhdistys Ruukku ry:n, Suomen Sydänliitto ry:n ja Itä-Suomen yliopiston ruokakasvatuksen ja syömiskäyttäytymisen tutkimusryhmän huomiot.

Yleisenä huomiona mainittakoon, että tiettyjen käsitteiden määrittely ja käyttö ei ole johdonmukaista tekstissä, erityisesti kestävyiden ja vastuullisuuden osalta. Tämä hankaloittaa tekstin seuraamista. Terveellisyys ja ruuan ravitsemuslaatu näyttävät ohjelmassa välillä vastuullisuudesta ja kestävydestä erillisenä asiana, välillä niihin sisältyvänä. Terveellisyys ja ravitsemuslaatu voidaan nähdä osaksi sosiaalista kestävyttä ja vastuullisuutta. Toivoisimme esillä olevien asioiden vahvempaa yhteen nivomista kestävyiden alle, jottei myöskään kestävyttä nähdä jotenkin erillisenä asiana. Raportissa tuodut asiat edistävät kaikki myös kestävä kehityksen tavoitteita, mutta tätä ei tuoda selkeästi esiin.

Raportissa on myös paljon toistoa, jonka karsiminen helpottaisi lukemista. Lisäksi ehdotamme seuraavia muutoksia kehittämisohjelman lukiin.

Luku 1

Lukuun voisi siirtää kuvauksen perusopetuksen ja toisen asteen opetuksen erityispiirteistä, jotka on nyt esitelty luvun kolme alussa.

Luku 2

Kehittämisehdotus toisen pääruokavaihtoehdon tuomisesta kouluruokailuun on hyvä (rivi 107). Tekstissä voisi täsmentää, että pääruokavaihtoehdot voivat molemmat olla myös kasvisruokaa. Tärkeää on myös asettaa tarjottavat linjastossa vierekkäin ja viestiä asiakkaille siitä, että molempia saa ottaa myös yhtä aikaa. Näin on mahdollista ottaa myös pieni maisteluannos toisen pääruokavaihtoehdon rinnalle. Varsin usein kasvisruoka on tarjolla erikseen erityisruokavaliolinjastolla tai muuten hankalasti otettavissa. Opetushenkilöstön kesken on hyvä sopia siitä, miten oppilaita kannustetaan maistamaan kasvisruokaa.

Lukuun 2.1. sekä kehitysehdotuksiin pyydämme lisäämään salaattien tarjoamisen komponentteina kouluruokailusuositusten mukaisesti (suosituksen s. 22 ja 55). Mikäli linjastolle ei mahdu useita astioita, voidaan kasvikset tarjota raitoina samassa astiassa. Komponenttisalaatti mahdollistaa EU:n kouluhedelmätuen hyödyntämisen kouluateriaalla. Nykytila.fi tulosten mukaan salaattien tarjoaminen komponentteina toteutuu kouluissa vain kohtalaisesti.

Kouluruokailuohjelmaan tulisi lisätä täydennettyjen kasvijuomien tarjoaminen maidon ja piimän rinnalla, kouluruokailusuosituksen mukaisesti. Vain puolet lapsista ja nuorista juo nykyään aterialla maitoa. Täydennetty kasvijuoma voisi lisätä lounaan ravitsemuslaatua, erityisesti kalsiumin, jodin ja D-vitamiinin osalta, jos useampi vedenjuoja valitsisi kasvijuoman.

Lisäksi Suomen tulisi osoittaa jatkossa enemmän rahoitusta kouluhedelmätukeen kuin maitotukeen. Suomalaislapset syövät kasviksia, hedelmiä ja marjoja alle suosituksen. Tukituotteiden suuntaaminen kasvikunnan tuotteisiin olisi merkittävä teko kouluruokailun kestävyiden, ravitsemuslaadun ja myös houkuttelevuuden parantamiseksi. Lukuvuona 2022–2023 maitotukeen on varattu 3,4 miljoonaa euroa

ja hedelmätukeen 1,4 miljoonaa euroa. Hedelmätuen hakeminen on nykyään varsin työlästä, sillä tukikelpoisia kasviksia on vain rajatusti eikä tukea voi hakea ympäri vuoden. Kouluhedelmätuen markkinointiin pitäisi panostaa sekä varmistaa tuen saatavuus kansallisella lisärahoituksella. Samalla myös tuetaan vihreää siirtymää kustannuspaineiden alla.

Riville 178 voisi lisätä maininnan siitä, että välipala ei saa heikentää tarjotun lounaan laatua. Välipalalla voidaan tarjota lounaalta ylijääneitä kasvis- tai hedelmäpaloja ja harkiten muitakin aterianosia.

Lukuun 2.1. voisi lisätä maininnan Sydänmerkkiaterioista.

Luku 3

Ehdotamme luvun otsikoksi "Ruokakasvatus osana kouluruokailua". Ruokakasvatusosion voisi siirtää tekstin alkuun ja sen alle ohjauksen kouluruokailussa. Ruokakasvatus voidaan ymmärtää yläkäsitteeksi ja ohjaus sen alakäsitteeksi (ohjaus on yksi tapa toteuttaa ruokakasvatusta). Myös ruokailuympäristö voidaan nähdä osaksi ruokakasvatusta, ja näin todetaankin jo tekstissä. Voimme auttaa luvun jäsentämisessä, mikäli koette sen hyödylliseksi.

Riville 270 olisi hyvä lisätä, että ruokailun ajankohtaa tulisi tarkastella ensisijaisesti lasten kokonaiskoulupäivän ja lasten jaksamisen näkökulmasta. Kello 10 ruokailu voi joskus olla perusteltua, jos koulumatka on alkanut hyvin aikaisin. Tällöin toki koulupäivän pituus lounaan jälkeen ja mahdollinen tarjottava välipala on tärkeä ottaa huomioon. Lukuun 3.2. Kouluruokailun ohjaus tulisi selkeämmin lisätä, että esimerkkiruokailun veroetu tulisi olla tarjolla koko koulun henkilöstölle. Mitä enemmän aikuisia ruokailutilanteessa on, sitä rauhallisempi se on ja se vahvistaa välillisesti myös ruuan arvostusta. Tämä on entistä tärkeämpää nyt, kun erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten määrä koulussa kasvaa. Lisäksi kouluissa on hyvä sopia yhteisistä ruokailun toimintatavoista ja rehtorin kertoa, että ateriaetu velvoittaa opettajia ruokailemaan yhdessä oppilaiden kanssa.

Rivillä 383 mainitaan tutkimuksen tarpeesta. Erityisesti toisen asteen ruokakasvatuksesta on hyvin niukasti tietoa saatavilla. Kokonaisvaltaista ruokakasvatusta hankkeessa ja nykytila.fi-sivustolle on jo jonkin verran kertynyt tietoa ruokakasvatuksen esteistä ja mahdollisuuksista perusopetuksessa.

On hyvä, että ruokakasvatuksen tuen rahoitus on lisätty kouluruokailuohjelmaan (rivi 430). Kohdan perusteluiksi haluamme painottaa, että tällä hetkellä ruokakasvatuksen toimintamallien ylläpito (esim. Maistuva koulu ja nykytila.fi) ja kolmannen sektorin tarjoama ruokakasvatuksen tuki on yksinomaan hankerahoituksen varassa. Perusrahoitus esimerkiksi maa- ja metsätalousministeriöstä mahdollistaisi jatkuvan tuen kunnille ja kouluille sekä toimintamallien pitkäjänteisen kehitystyön.

Luku 4

Tulisiko riville 490 lisätä myös Ilmastoruokaohjelma?

Rivillä 523 pitäisi mainita myös maidon ja maitovalmisteiden kulutuksen vähentäminen ja korvaaminen ravitsemuksellisesti vastaavilla kasviperäisillä tuotteilla.

Luvussa 4.2.3 olisi hyvä mainita, että oppilaiden lautashävikki on pieni osuus kokonaishävikistä. Siksi viestinnässä ei kannata ylikorostaa oppilaiden lautashävikin (tai ylipäänsä ruokahävikin) merkitystä kouluruuan ilmastovaikutusten pienentämisessä. Riviltä 549 poistettava sana "merkittävä".

Luku 5

Luku 5.1. keskittyy kuvaamaan sitä, miten kouluruokaohjelman tekemisessä on kuultu oppilaita. Tämän voisi lisätä ohjelman taustatietoihin, esimerkiksi liitteeksi tai johdantoon. Yleiset esimerkit oppilaiden osallisuuden lisäämisestä voisi lisätä ruokakasvatusta käsittelevään lukuun 3. On hyvä huomata, että oppilaiden kuuleminen tarkoittaa muutakin kuin lempiruokien kysymistä (rivi 683).

Luku 5.2 liittyy osittain lukuun 3. Voisiko luku 5.2 sisältää myös tavoitteita valtakunnallisesta viestinnästä, joka saavuttaisi kohdejoukon laajemmin, esimerkiksi nuorten käyttämällä sosiaalisen median kanavilla.

lukuun 5.1. tai 5.2 voisi lisätä myös opetushenkilöstön osallistamista – kokevatko opettajat, että heillä on mahdollisuuksia vaikuttaa kouluruokaan? Vaikuttaako se heidän asenteeseensa? Esimerkiksi ruokaraadeissa on osallistujina usein vain oppilaita, vaikka myös opettajat ja ohjaajat ovat ruokapalveluiden asiakkaita. Vaihtoehtoisesti tämän asian voisi nivoa lukuun 3.3. ruokakasvatussyhteistyö. Vastaavasti huoltajien osallistaminen ja sitä kautta sitouttaminen kouluruokailun kehittämiseen olisi tärkeää ja voisi lisätä kouluruokailun arvostusta perheissä laajemminkin.

Luvussa 5.3. voisi olla mainittuna ruokailun ja ruokakasvatuksen nykytilan arviointi (nykytila.fi), joka on myös työkalu moniammatillisen yhteistyön lisäämiseen kouluissa. TEA-viisarin tiedot eivät tue yksiköitä riittävän konkreettisesti ja lisäksi niiden seuranta on nykytila-työkalua hitaampaa. Suhtaudumme erityisen kriittisesti TEA-viisarin kysymykseen ”noudatetaanko kouluruokailusuositusta”. Kysymykseen vastaa usein rehtori yksin, eikä hänellä ole välttämättä tietoa käytännön toteutuksesta tai kouluruokailusuosituksesta. Kysymys on lisäksi vaikeasti hahmotettava: mitä tarkoittaa tarkemmin se, että noudattaa tai ei noudata? Kysymys tarvitsisi tuekseen esimerkiksi 10 kohdan tarkistuslistan, jonka avulla voisi tarkastella suosituksen keskeisten sisältöjen toteutumista tarkemmin. Keskeisiä kouluruokailusuosituksen sisältöjä on koottu nykytila.fi-työkalun indikaattoreihin ”Ruokailun järjestäminen ja kehittäminen” sekä ”Monipuolinen ja riittävä ateria”, joissa on yhteensä 12 kysymyksen tarkistuslista valmiiksi koottuna.

Riville 750 voisi lisätä ruokailuun osallistumisen lisäksi koululounaan täysipainoinen syöminen. Kouluruokailussa käyminen ei vielä edistä oppilaiden ravitsemustilaa, joskin voi olla merkittävä seikka sosiaalisesti.

Liite 3: Sanasto (sivu 36)

Ehdotamme ruokakasvatustermille seuraavaa määritelmää

Ruokakasvatust on pedagogisesti ohjattua toimintaa ja kokonaisvaltaista oppimista. Se pyrkii lisäämään lasten ja nuorten ruokaan ja syömiseen liittyvää ymmärrystä, taitoja ja motivaatiota. Perimmäiseksi lähtökohdaksi kaikelle ruokakasvatukselle voidaan asettaa ruokajärjestelmien kestävyys ja eettisyyden edistäminen. Esimerkiksi terveyden, ympäristön, kulttuurin, ruuantuotannon ja kaupan, yhteisöllisyyden ja ruuanvalinnan ulottuvuudet sekä henkilökohtaiset kokemukset kietoutuvat lopulta yhteen laaja-alaisesti ymmärretyn kestävä kehityksen ja oikeudenmukaisuuden pohdinnoiksi. Käytännössä ruokakasvatust on monialaista asioiden, uskomusten ja asenteiden tarkastelua keskustelun, esimerkin ja kokemuksen avulla ottaen huomioon oppilaiden ikäkausit ja edellytykset sekä yksilölliset

tarpeet. Ruokakasvatusta tapahtuu kouluruokailussa ja toisaalta kouluruokailu voi toimia oppimisen aiheena ja kohteena oppitunneilla ja erilaisissa projekteissa.

Lähde: Laitinen A, Talvia S, Tilles-Tirkkonen T. Puheenvuoro: Ruokakasvatus on osa alakoulun pedagogiikkaa. Suomen kasvatustieteellinen seura: Kasvatus 1/2022.

Helsingissä 9.11.

Ruokakasvatusyhdistys Ruukku ry

Suomen Sydänliitto ry

Itä-Suomen yliopisto, Ruokakasvatuksen ja syömiskäyttäytymisen tutkimusryhmä